

DE TWEEDE RUIJTE

‘Kom toch dichterbij’ (Genesis 45,4)

De sleutel

Die drie woorden tekenen de houding van Jozef. Ze vormen de sleutel op ons Bijbelgedeelte en de boodschap van vandaag: ‘Kom toch dichterbij’. Wij zouden misschien juist afstand hebben gehouden. Wat hadden zijn broers hem niet aangedaan?

Even in herinnering roepen: die broers hadden lang geleden Jozef als slaaf verkocht. Ze hadden de pest aan hem gehad. Altijd die pochende praatjes. Altijd het heertje met z’n mooie kleren. Ze vonden hem een irritante ijdeltuit. De spanningen waren zelfs zo hoog opgelopen dat ze geweld tegen hem hadden gebruikt. Even hadden ze nog gedacht hem om te brengen. Maar een van de broers had de anderen omgepraat. Ze verkochten Jozef tenslotte aan slavenhandelaren die hem in Egypte doorverkochten.

De rollen omgedraaid

Maar nu, vele jaren later, stonden ze weer tegenover elkaar. De rollen waren omgedraaid. Jozef had een hoge positie in Egypte bereikt. En zijn broers kwamen er bedelen om eten, omdat er in hun land hongersnood was. Er volgden een paar ontmoetingen, maar de broers hadden Jozef niet herkend. En Jozef had het zo gelaten. Tot dit moment. Het werd Jozef teveel. Hij barstte uit in tranen en riep: ‘Ik ben het, Jozef.’

De broers stonden als aan de grond genageld. Verbijsterd waren ze. Nog voordat ze er zich misschien van bewust waren, reageerde hun lichaam instinctief op mogelijke wraak van Jozef: als vanzelf deinsden ze terug. Maar Jozef stelde hen gerust: ‘Kom toch dichterbij’. Hij wil de kloof tussen hen overbruggen.

Limousine

U kent misschien het tv-programma 'Familediner'. Daarin probeert de presentator mensen die al lang met elkaar in conflict leven weer samen aan tafel te krijgen. 'Kom toch dichterbij'. Maar je staat ervan versteld hoe groot de afstand is die er soms tussen mensen gegroeid. En: hoezeer ze afstand van elkaar hebben genomen. Die conflicten zijn soms ontstaan uit iets onbenulligs. En in een enkel geval weten mensen niet eens meer de aanleiding.

O zeker, er zijn ook conflicten waarbij mensen elkaar diep hebben gekwetst. Dan is het begrijpelijk dat ze afstand willen houden. Het is uit zelfbescherming. Je wilt je niet meer op je hart laten trappen. Dan vind ik het knap als mensen toch in de bekende limousine van het programma stappen om in ieder geval de letterlijke afstand te overbruggen met de naaste met wie ze gebrouilleerd zijn. Maar de mentale afstand overbruggen zal nog de nodige tijd kosten.

Geen 'zand erover'

'Kom toch dichterbij'. Jozef houdt geen afstand. Hij stelt zijn hart voor hen open. Maar dat is zeker geen goedkoop 'zand erover, niet meer over praten'. Die houding lost geen conflict op. Sterker nog, dan blijf de oorzaak van het conflict als een mijn in de grond van de relatie liggen: *du moment* dat je hem weer aanraakt, is er kans op de volgende ontploffing.

Nee, bij Jozef gaat het om iets heel anders dan 'zand erover'. Het gaat hier om wat we vandaag 'de tweede ruimte' zullen noemen. De tweede ruimte: dan moet er ook een eerste zijn. De eerste ruimte is die mensen met elkaar delen. Daarin gaat veel goed. Maar er gaat ook veel fout. Het is de ruimte waarin je jezelf moet handhaven. De ander kan dan een sta-in-de-weg worden. Ga maar na: hoe meer mensen op een vierkante kilometer, hoe meer ergernis. Kijk maar naar al die korte lontjes die er tegenwoordig vaak zijn.

Een extra Speler

Maar de tweede ruimte is groter. Ze omvat de eerste ruimte, maar gaat daar bovenuit. En: in die tweede ruimte is er nog een Speler. Het is de Eeuwige. En het is in die ruimte waar Jozef woont. Hij zit niet gevangen in de eerste ruimte, in rancune. Hij kan zichzelf en zijn broers zien in een ander licht. Een hóger licht. Het licht van God.

Vijf keer noemt hij in ons gedeelte God als medespeler. Nu zegt hij hier nog tegen zijn broers: jullie treft geen verwijten, het is God die mij hierheen gestuurd heeft. Maar dat is in zijn emotie iets te snel. Later zal hij zo zeggen: ‘Wat jullie toen deden met mij was fout, maar God heeft dat ten goede gedacht.’ Door de verborgen invloed van God is wat fout was, ten goede gekeerd.

Oordelen

De rol van de broers wordt dus niet weggewuifd. Maar Jozef kan zijn broers zien in het licht van de Goede Kracht die hij in zijn leven aan het werk heeft gezien. Aan het werk in de tweede ruimte die Jozef samen met zijn broers deelt.

Het zit diep in ons hart verankerd dat wij al snel een oordeel hebben over de ander. ‘Hij is niet te vertrouwen’ – ‘Zij zal wel uit zijn op eigen voordeel’ – ‘Die man heeft ooit...’ – ‘Mijn schoondochter zal ook dit keer wel...’. Het kan misschien ook niet helemaal zonder dat je je een beeld vormt van de ander. Wij moeten kunnen inschatten hoe die ander is. Dan loopt het contact soepeler. Als de beelden maar kunnen verspringen. Maar als wij onze beelden van de ander gieten in beton, ontstaat er afstand, ja, rancune, haat, vijandschap.

God opgraven

Het meest indrukwekkende voorbeeld van het doorbréken van vijandschap is Etty Hillesum. Zij was een jonge joodse vrouw die tijdens de tweede wereldoorlog een opmerkelijke spirituele ontwikkeling doormaakte. Ze deed ervan verslag in een beroemd geworden dagboek. Zo schreef ze ergens: *‘Ik heb de mensen zo verschrikkelijk lief, omdat ik in ieder mens een stuk van jou liefheb, mijn God. Ik zoek jou overal in de mensen en ik vind vaak een stuk van jou. En ik probeer jou op te graven in de harten van anderen, mijn God.’*

God opgraven in de harten van anderen. Dat ging zelfs zover dat zij God in Duitse soldaten aan het licht wilde brengen. Een indrukwekkender beeld van wat Jezus ons leerde met zijn ‘heb je vijanden lief’ ken ik niet. Maar ook Jozef is zo’n beeld. Etty en Jozef zijn mensen die leven in de tweede ruimte. Een ruimte die samenvalt met de eerste, maar daar bovenuit gaat. Leven in het licht van God.

Het onmogelijke

Voor de meesten van ons is zo'n liefde teveel gevraagd. Ik weet in ieder geval van mezelf dat ik niet zo'n liefdesheld ben. Je vijand liefhebben – dat is nogal wat. Vraagt dat niet het onmogelijke? Is het gewoon niet verstandig en wijs om mensen die niet deugen (die zijn er) op een afstandje te houden? Om een simpel voorbeeld te noemen: als je kind omgaat met foute vrienden, is toch niet het eerste wat je hen leert om nog closer met hen te worden?

Ja, en toch – de woorden van Jezus laten zich niet uitwissen. Ze blijven doorzeuren in de ziel van ieder die een beetje in de buurt van Jezus wil blijven. Ze blijven een appel op je doen, hoe ze ook schuren en schaven aan je ziel. Ze doen een beroep op mij en op u om op z'n minst uit te zien naar de kans om de afstand tot de ander te overbruggen. 'Kom toch dichterbij'.

Schuttingen

Een paar jaar geleden liep ik eens in de buurt waar ik als kind opgroeide. De huizen staan er in een groot vierkant gebouwd met de tuinen naar elkaar toe. Toen ik kind was, was het één grote open, gedeelde ruimte. Er stonden wel lage afscheidingen, maar je kon alle tuinen overzien. Buren hadden een gemakkelijke omgang met elkaar. Toen ik na jaren terugkeerde, stonden er allemaal hoge schuttingen rond elke tuin. Wat zag het er benauwd uit!

Het is tekenend voor onze tijd. We houden graag afstand. We schermen ons graag af. En houd me ten goede: ik heb ook zo'n schutting staan. En die schuttingen zeggen niet altijd dat buren niet meer met elkaar omgaan. Maar we delen, denk ik, met elkaar de ervaring dat onze samenleving steeds afstandelijker wordt. We gaan steeds meer een tweede ruimte missen.

Groot naar klein vertalen

'Kom toch dichterbij'. Misschien moeten we het grote gebod van Jezus over het liefhebben van onze vijand, eerst maar eens vertalen naar dat kleine 'kom dichterbij'. We moeten de denkbeeldige schuttingen die ons scheiden van de ander naar beneden halen. De ander zien in het licht van God.

De tweede ruimte – de term is niet bedacht door mij, maar door de Poolse schrijver Milosz die er een gedicht over schreef. De laatste regels luiden::

Hebben we werkelijk ons geloof in de tweede ruimte verloren? / [...]
Laten we smeken – moge ons de tweede ruimte / worden teruggegeven.